

כלל שהוא צריך לפרט

מן המיוחד בגאולת ישראל, כפי שניתן לראות בפרשתנו, הוא היחס שבין גאולת הכלל, ההולכת ומתקמת בשליחותו של משה, ובין הנהגת הפרט המשתקפת ביחס למשפחתו הפרטית – אישתו ובניו.

הכלל והפרט עשויים, בהזדמנויות רבות, להוות סתירה זה לזה. יש והפרט נדרש לבטל את עולמו המצומצם בפני טובת הכלל, ומאידיך יש והכלל צריך לדעת לתת חירות לכל אחד מן הפרטים ולא לבטל את ערכם בפני ערכו הכולל, הגדול. סיפורו האישי־משפחתי של משה, שליח ה' לגאולת הכלל, משקף את שתי המגמות.

כידוע, בהיות משה בדרכו ממדין למצרים נתגלה אליו מלאך ה' ואיים להמיתו, בשל התרשלותו במילת בנו אליעזר. לכאורה תמוה, מדוע נתגלה המלאך אל משה רק כעת, ולא מיד כשיצא מביתו? הלא כבר אז עיכב את מילת בנו!

חז"ל נדרשו לשאלה זו:

אמר רבי: ח"ו שמשה רבנו נתרשל מן המילה, אלא כך אמר: אמול ואצא – סכנה היא, שנאמר: "ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים וגו'". אמול ואשהא שלושה ימים – הקב"ה אמר לי "לך שוב מצרים!"^א אלא מפני מה נענש משה? מפני שנתעסק במלון תחילה.^ב

הרי לנו שמשה הבין מדעתו שעם כל חשיבותה של מצוות המילה, המעגנת את זכותנו להיגאל ולרשת את הארץ בשבועת ה' לאברהם^ג, סוף סוף מדובר במקרה פרטי – מילתו של אחד מילדי ישראל – ואין ראוי לעסוק בה כל עוד צורכי גאולת הכלל מוטלים על שכמו ודוחקים בו להזדרז ולצאת לדרכו. משום כך לא נתגרה בו המלאך בצאתו לדרך, שכן כך

א. בראשית לד כה.

ב. שמות ד יט.

ג. נדרים לא, ב.

ד. ראה בראשית יז א-ח: "אני א-ל שד-י התהלך לפני והיה תמים... והקמתי את בריתי ביני ובינך... ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגרין את כל ארץ כנען לאחזת עולם". אות השם הקדוש הנזכר בפסוקים אלו, "א-ל שד-י", הוא הנזכר בריש פרשת וארא בקשר להבטחת גאולתם של ישראל. כמו כן, מובא ברש"י בברכות מח, ב (ד"ה צריך שיזכור בה ברית) שבברכת הארץ מזכירים ברית כי בזכות הברית ניתנה הארץ לאברהם. וכן מובא במנורת המאור פרק ו' "גדולה מילה שבזכותה ירשו אבותינו הארץ".

היא המידה – "פרט שהוא צריך לכלל" – ערכי הכלל קודמים לערכי הפרט, ואם ישנה שתירה בין שני המישורים יגבר הראשון וידחה מפניו את האחרון^ה.

אולם במלון, כשנוצר מצב שבו נדחתה הברית בלא כל צידוק כללי – הופיע המלאך ואיים לפגוע בו^ו. כאן ניתן מקום לסיוג מגמה זו, שכן אפשר שהיה בדעתו של משה שאם ממילא הוא עסוק ראשו ורובו בענייני הכלל, אין הוא צריך לדקדק כל כך ולהיפנות לצורכי הפרט בהזדמנות הראשונה. על כן מופיע מלאך ה' ומברר לו שאין לכלל לדחות את הפרט שלא במקום הצורך הגמור והברור, וחשיבותה של מילת בנו ניכרת ומודגשת גם על רגע ההתעסקות בגאולת ישראל.

לימוד אחר ניתן ללמוד מהתרחשות קודמת, שעליה מספרים לנו חז"ל:

ובשעה שאמר לו הקב"ה למשה "ועתה לכה ואשלחך אל פרעה" ... אמר משה לפני הקב"ה: ריבון העולם, קיבלני יתרו ונהג בי כבוד, אלך שלא ברשות? לכך כתיב: "וילך משה אל יתרו חותנו. ויאמר ה' אל משה במדין". מאחר שדיבר עמו בסנה, חזר ודיבר עמו במדין^ז.

כמה הדברים קשים לקבלם. על פי דברי רבותינו היה הסנה בהר סיני, ומשמעות הדבר היא שהליכתו של משה ליטול רשות מחותנו ארכה כשלושה ימים. כל אותם שלושה ימים נדחתה גאולת הכלל המעונה מפני הנהגת חסידות זו, דרך ארץ שבין אדם לחברו, שהייתה עניינו הפרטי והאישי של משה רבנו. הייתכן? נימוס והכרת הטוב כלפי יתרו דוחים סבל של שישים ריבוא הזועקים אל ה'?

אלא שכך מלמדת התורה: ראוי לה לגאולת ישראל להתעכב עד שילך משה וייטול רשות מחותנו, מתוך הכרת טובה שחב לו. מדוע? כיוון שכל עניינה של גאולת ישראל הוא להביא

ה. ראה דברי מרן הרב זצ"ל: "כי כשם שיוצר רוח האדם בקרבו יתברך תיכן את כל התביעות הפרטיות להתעוררות הכוחות הנפשיים והגופניים לאושר הגוף והנפש הפרטית, כן יסד יתברך שמו גם כן בכלל העולם יחש נאמן מן הכלל אל הפרטים. והאדם היחיד צריך לראות את עצמו בתור איבר מהגווייה הגדולה של כלל האומה, ובמובן יותר רחב כלל האנושיות וכלל המציאות, עד שיתעורר מצד פרטיותו לעת החפץ, שיוכל בכל אשר לו מקניין גופני ורוחני לעשות לטובת הרבים בעת שהשעה מעוררת על זה. וראוי להשקיף על הכישרון הפרטי, אף אותו הבא בסיוע של נחלת אבות, כעל תאנים שנוחים להתקלקל בעבור זמנם, ולא יוכל להפיק מהם התועלת הרצויה, כי ד' עשה את האדם ואת העולם בחוברת משולבה, שיהיה הקשר אמיץ ונאמן בין הפרט אל הכלל, 'כי א-ל דעות ד' ולו נתכנו עללות' (שמואל א' ב ג) (עיני' אי"ה ברכות ט: רנה).

ו. ומכאן ניתן ללמוד שגם מילה שלא בזמנה צריכה להתבצע בהקדם האפשרי ואין לדחותה שלא לצורך, כמובא בשו"ע יו"ד רסב: ב – "אם חלה באחד מאיבריו... ממתינים לו עד שיבריא, ולאחר שיבריא מלין אותו מידי".

ז. תנחומא שמות טז.

את המוסר והצדק לעולם, ולא ייתכן שהופעתה תתחולל מתוך רקע של כפיות טובה וחוסר דרך ארץ. את מצוות מילה אכן ניתן לדחות מפני שליחות הגאולה, שהרי העוסק במצווה פטור מן המצווה, אך לא כן ביחס להנהגה המוסרית הבסיסית של הכרת הטוב.

והרי לנו לימוד של "כלל שהוא צריך לפרט", שלא תמיד גובר ערך הכלל, וישנם ערכים פרטיים שדחייתם עלולה לשמוט את הבסיס המוסרי שעליו הוא נבנה והולך.

תופעה נוספת ממין זה מתגלה מתוך הנהגתו של משה כלפי אישתו ובניו. מלכתחילה סבר משה שעליו לקחתם עמו למצרים, אך בסופו של דבר השיבו אהרן אחיו ממחשבתו זו.

כך מביא רש"י בשם המכילתא על הפסוק: "ויקח יתרו חתן משה את צפורה אשת משה אחר שלוחיה ואת שני בניה..."^ח:

כשאמר לו הקב"ה במדין "לך שוב מצרימה" – "ויקח משה את אשתו ואת בניו ויצא אהרן לקראתו ויפגשוהו בהר האלקים". אמר לו: מי הם הללו? אמר לו: זו היא אישתי שנשאתי במדין ואלו בניי. אמר לו: והיכן אתה מוליכן? אמר לו: למצרים. אמר לו: על הראשונים אנו מצטערים, ואתה בא להוסיף עליהם? אמר לה: לכי לבית אביך. נטלה שני בניה והלכה.

מה היה טעמו של אהרן? האם חשש שגם אשת משה ובניו ישתעבדו בעבודת הפרך? לכאורה לא, שכן משה היה בן שבט לוי, שלא נשתעבד בקושי. בעל משכיל-לדוד^ט מבאר שכך אמר לו אהרן – "מה צורך להכניסם ושיטעמו טעם מרור הגלות אפילו שעה אחת?"

נצא ונלמד עד היכן מגעת רגישותה של תורה לערך הפרט, שחששה לא רק לסבלם של ציפורה וגרשום אלא אף לרגשותיו הכמוסים והחבויים ביותר של אליעזר – תינוק בן פחות מחודש ימים^י. אף שאין תינוק בגיל כזה מודע למציאות הסובבת אותו, משהו מן החוויה נקלט בנפשו בדרך עקיפה ונעלמת ומשפיע עליו – אם לחיוב ואם לשלילה. כך מצאנו אף

ח. שמות יח ב-ג.

ט. מובא בספר שיילמורא על פירוש רש"י, שם.

י. רגישות מעין זו ניתן למצוא בהלכות מילה, שכן הביא בדק-הבית (יו"ד סימן רסב) בשם הרשב"ץ (ח"א, סימן רא): "דכמו שאין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת, משום שאי אפשר שלא יבואו לחילול שבת... ולפי זה הוא הדין בתינוק שחלה ונתרפא ביום ה', ממתניין לו עד למחרת השבת". והט"ז (יו"ד רסב: ג) הסביר טעמו: "לפי שעד ג' ימים התינוק מצטער, ואסור לגרום צער בשבת, ולכן אסור למול אף ביום ו'". רואים שהט"ז חשש לביטול עונג שבת של תינוק בן עשרה ימים! בדומה לכך, נפסק להלכה שבסעודת הברית אין אומרים בברכת הזימון "שהשמחה במעונו", מאחר ויש "צערא דינוקא" המעכב את שלמות השמחה במעון ה'. משמע: גם בשמחה גדולה כברית מילה מתחשבים בצער הפרט, הוא הדין הנימול.

במשה עצמו, שהמגע עם אמו מיניקתו השפיע עליו השפעה מכרעת ועיצב את דמותו כאדם בוגר, שיצא אל אחיו וחש בסבלותם למרות שלא היה לו כל רקע יהודי מתאים.

בפרט יש להדגיש שמתוך הדאגה לרווחתם של ציפורה, גרשום ואליעזר כפרטים היה משה מוכן להקריב גם את ערך שייכותם אל הכלל – שכן בשלחו אותם למצרים ויתר על השתתפותם בקריעת ים־סוף ובמעמד הר סיני.

זהו הלימוד מגאולת מצרים שהיא היסוד והשורש לגאולתנו ולגאולת העולם כולו. הגאולה הכללי־ישראלית עירנית ורגישה לצורכי הפרט, ויורדת אפילו לדעתם של התינוקות הרכים ביותר. דאגתו של משה לצרכיו הרוחניים והגשמיים של בנו הקטן, דאגת אב פרטי לבנו הפרטי, זכתה לדין קדימה על פני שליחותו כגואל כללי לעם שלם. זהו בניין אב המלמד על סדר גאולתן של ישראל: על הכלל להיות רגיש לפרט, ועל הפרט לדעת להתבטל על מול הכלל. כך היא דרכה של גאולה.

בסגנון זה כתב הרב זצ"ל:

יש באדם חיובים למשפחתו, אחר כך לעמו, אחר כך לכל האדם אשר על פני האדמה... הנה כשישמרו הדברים כסדרן, הם ערוכים להעלות את העולם כולו למעלתו העליונה, שהיא חפץ ה' בעולמו.^{יא}
 כי תמיד יהיה העולם בכללו מוצלח כשיעמדו תחילה פרטיו על בסיס חזק ונאה, בין בדברים שהם שלמות הגוף ובין בדברים שהם שלמות הנפש, ואז יצאו גם כן חוץ לגבולם להשתתף בדברים הנוגעים אל כולם בכלל.^{יב}

יא. עין־אי"ה ברכות ח"ב, מסכת מעשר שני, אות טז.
 יב. עין־אי"ה ברכות ט: שטו.